

BEATA KRAKOWIAK* BOGDAN WŁODARCZYK**

Możliwości wykorzystania potencjału kulturowego Spycimierza dla rozwoju turystyki w miejscowości

STRESZCZENIE | Artykuł ma na celu przybliżenie potencjału kulturowego Spycimierza oraz wskazanie możliwości jego wykorzystania dla rozwoju turystyki. Biorąc pod uwagę zasoby miejscowości związane z dziedzictwem przyrodniczym, historycznym, zachowanymi i kultywowanymi tradycjami oraz zaangażowaniem wspólnoty mieszkańców, autorzy podejmują próbę stworzenia produktu turystycznego „Spycimierz – kwiatowa wieś”, uzupełniającego i uatrakcyjnającego dotychczasową ofertę Uniejowa i okolic. Przygotowanie produktu turystycznego, będącego częścią tej oferty, nie tylko powinno przynieść lokalnej społeczności określone korzyści ekonomiczne, ale także dodatkowo zintegrować wspólnotę wokół innych działań niż wspólne przygotowywanie uroczystości religijnych.

SŁOWA KLUCZOWE | miejsce, potencjał kulturowy, potencjał turystyczny, produkt turystyczny, tożsamość kulturowa, Spycimierz, obszary wiejskie

Wprowadzenie

Jednym z ważniejszych czynników rozwoju lokalnych społeczności obok zasobów ekonomicznych jest **potencjał kulturowy**, traktowany jako wielowymiarowy rezerwuár obejmujący elementy materialne i niematerialne, m.in. zakorzenienie w kulturze i związane z nim orientacje mentalne, gotowość uczestnictwa w kulturze, łączące się z tym potrzeby i kompetencje,

* Beata Krakowiak, dr, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Instytut Geografii Miast, Turyzmu i Geoinformacji, ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź; e-mail: beata.krakowiak@geo.uni.lodz.pl, <https://orcid.org/0000-0001-6364-6579>

** Bogdan Włodarczyk, dr hab., prof. UŁ, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Instytut Geografii Miast, Turyzmu i Geoinformacji, ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź; e-mail: bogdan.wlodarczyk@geo.uni.lodz.pl, <https://orcid.org/0000-0003-4744-5886>

aktywność w różnych dziedzinach życia, wartości prorozwojowe¹. Z punktu widzenia badań nad turystyką, zarówno dziedzictwo kulturowe (materialne oraz niematerialne), jak i poziom zaangażowania lokalnych społeczności, związany z jego promocją i popularyzacją, mają pierwszorzędne znaczenie. Stanowią one podstawę rozwoju **turystyki kulturowej**, której celem jest odwiedzanie i poznawanie miejsc utożsamianych z szeroko rozumianą kulturą (obiektami i wydarzeniami oraz innymi walorami kultury wysokiej, jak i popularnej), w jej rozmaitych aspektach. W tego rodzaju turystyce obiektem zainteresowania są zarówno wytwory kultury z przeszłości, jak i współczesne. W jej skład integralnie wchodzi również turystyka historyczna, a także religijna².

W przypadku zainteresowania rozwojem turystyki na konkretnym obszarze konieczne wydaje się zdefiniowanie pojęcia **potencjału turystycznego**, który zawiera w sobie elementy środowiska geograficznego oraz zachowania człowieka, mogące być wykorzystywane do uprawiania turystyki bądź do zajmowania się turystyką. W niniejszym artykule potencjał turystyczny rozumiany jest jako wszelkie zasoby strukturalne i funkcjonalne warunkujące rozwój turystyki na określonym terenie³. W świetle przeprowadzonych dotychczas rozważań można stwierdzić, że potencjał kulturowy jest ważną częścią szeroko rozumianego potencjału turystycznego.

Potencjał turystyczny (w tym jego elementy związane z kulturą) jest podstawą tworzenia **produktu turystycznego**. W przypadku Spycimierza bardziej zasadne wydaje się podjęcie próby przygotowania **produktu turystycznego – obszar**, definiowanego przez J. Kaczmarka, A. Stasiaka i B. Włodarczyka⁴ jako „szczególny, zdefiniowany geograficznie produkt, złożony z wybranych elementów potencjału turystycznego (lub istniejących produktów prostych, takich jak rzecz, usługa czy obiekt, lub złożonych, takich jak szlak czy wydarzenie) danego obszaru i połączonych nadrzędną ideą, decydującą o jego oryginalności, odrębności i atrakcyjności rynkowej”. Biorąc pod uwagę zasoby miejscowości związane

1 A. Karwińska, *Potencjał kulturowy społeczeństwa jako zasób rozwojowy*, „Zarządzanie Publiczne” 2014, nr 1 (27), s. 5–19.

2 A. Mikos von Rohrscheidt, *Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Gniezno 2008; K. Buczkowska, *Turystyka kulturowa. Przewodnik metodyczny*, Poznań 2008.

3 J. Kaczmarek, A. Stasiak, B. Włodarczyk, *Produkt turystyczny – pomysł, organizacja, zarządzanie*, Warszawa 2010.

4 Tamże.

z dziedzictwem przyrodniczym, historycznym, zachowanymi i kultywowanymi tradycjami oraz zaangażowaniem wspólnoty mieszkańców, stworzenie produktu turystycznego o nazwie „Spycimierz – kwiatowa wieś”, uzupełniającego i uatrakcyjnającego dotychczasową ofertę Uniejowa i okolic, ma duże szanse powodzenia.

Dotychczasowe badania naukowe dotyczące Spycimierza odnoszą się głównie do aspektów przyrodniczych⁵, historycznych⁶, archeologicznych⁷, etnograficznych⁸, kulturowych⁹ czy społeczno-przestrzennych¹⁰. Znacznie mniej jest opracowań dotyczących walorów miejscowości czy jej turystycznego

-
- 5 E. Kobjek, *Położenie fizycznogeograficzne miasta i gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 9–22; J. Petera-Zganiacz, J. Forsyś, *Historia rozwoju doliny Warty w basenie uniejowskim*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 23–41; L. Kucharski, A. Barcka, B. Chmielecki, *Flora starorzeczy w dolinie Warty – stan, zagrożenia oraz możliwości ochrony*, „Biuletyn Uniejowski” 2013, t. 2, s. 23–38.
- 6 T. Figlus, *Zróżnicowanie morfogenetyczne wsi na obszarze gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2014, t. 3, s. 85–110; T. Figlus, *Rozwój układu ruralistycznego Spycimierza na tle dziejów osadnictwa w świetle badań geograficzno-historycznych i archeologicznych*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 73–94.
- 7 A. Nadolski, *Spycimierz nad Wartą: średniowieczny zespół osadniczy*, „Archeologia Polski” 1966, t. 10, z. 2, s. 701–712; T. Poklewska, *Próba archeologicznej rekonstrukcji włości średniowiecznej. Spycimierz nad Wartą*, „Kwartalnik Historii i Kultury Materialnej” 1971, nr 3, s. 437–446; A. Kietlińska, T. Dąbrowska, *Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich we wsi Spycimierz, pow. Turek*, „Materiały Starożytne” 1963, t. 9, s. 143–252.
- 8 K. Smyk, *Spycimierskie kwietne dywany na Boże Ciało – typologia i symbolika wzorów*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 8, s. 35–65; K. Smyk, *Zmienić rzeczy w znaki. Kod przedmiotowy w tradycji Bożego Ciała z kwietnymi dywanami w Spycimierzu*, „Biuletyn Uniejowski” 2020a, t. 9; K. Smyk, *Obrzęd jako tekst kultury. Przykład Bożego Ciała w Spycimierzu*, Lublin 2020b, s. 344; J. Dragan, M. Kwiecińska, *Spycimierskie Boże Ciało – tradycja i współczesność*, [w:] K. Smyk (red.), *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów w Spycimierzu. Raport z badań i rekomendacje do planu ochrony*, Uniejów–Wrocław 2020c, s. 37–48.
- 9 A. Jełowicki, *Dokumentowanie, archiwizowanie i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego w kontekście spycimierskich kwietnych dywanów*, [w:] K. Smyk (red.), *Procesja Bożego Ciała...*, s. 115–141; A.W. Brzezińska, M. Kwiecińska, *Rola konsultacji społecznych w Spycimierzu w toku prac nad ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, [w:] K. Smyk (red.), *Procesja Bożego Ciała...*, s. 127–141; W. Kaźmierczak, *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów w Spycimierzu jako krajowe dziedzictwo niematerialne*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 65–75.
- 10 B. Krakowiak, J. Latosińska, *Kwietne dywany jako walor miejsca i wydarzenia*, [w:] K. Smyk (red.), *Procesja Bożego Ciała...*, s. 49–67; J. Wojciechowska, B. Włodarczyk, *Przestrzeń sacrum i profanum w trakcie uroczystości Bożego Ciała w Spycimierzu*, [w:] K. Smyk (red.), *Procesja Bożego Ciała...*, s. 99–108.

wykorzystania¹¹. Dlatego też uzasadnione wydaje się podjęcie (zapoczątkowanie) dyskusji nad potencjalnymi kierunkami działań lokalnej społeczności i władz samorządowych, zmierzających nie tylko do wypromowania Spycimierza jako „jednodniowego” fenomenu religijnego i kulturowego, ale także do wzmocnienia jego roli jako atrakcyjnego miejsca, uzupełniającego przez cały rok ofertę turystyczną oddalonego o dwa kilometry, znanego w całym kraju uzdrowiska termalnego Uniejów. Stąd też podjęte badania dotyczące możliwości wykorzystania dziedzictwa kulturowego (traktowanego w tym przypadku jako element potencjału turystycznego) w budowaniu całorocznego, komplementarnego i spójnego produktu turystycznego miejscowości i regionu, definiowanego często jako zintegrowany układ oczekiwań, korzyści i wrażeń tworzących unikatową (niepowtarzalną) kompozycję trzech podróży: wyobrażonej, rzeczywistej i zapamiętanej¹².

Głównym celem artykułu jest wskazanie możliwości wykorzystania wybranych elementów lokalnego potencjału kulturowego Spycimierza do przygotowania spójnej, komplementarnej wobec tradycji układania kwiatnych dywanów podczas uroczystości Bożego Ciała oferty turystycznej. Przygotowanie produktu turystycznego, będącego częścią tej oferty, nie tylko powinno przynieść lokalnej społeczności określone korzyści ekonomiczne, ale także dodatkowo zintegrować wspólnotę wokół działań innych niż wspólne przygotowywanie uroczystości religijnych.

Ideą przedstawionych propozycji jest uwzględnienie zarówno mocnych stron miejsca, jak i w wielu przypadkach niedocenionego potencjału, a także kompleksowych działań zmierzających do budowania spójnego wizerunku miejscowości. Omówione w dalszej części artykułu propozycje mają na celu:

- uświadomienie wartości i znaczenia miejsca mieszkańcom oraz potencjalnym odwiedzającym (aspekt historyczny, poznawczy),
- wzmocnienie tożsamości kulturowej (wymiar społeczny),
- zainteresowanie miejscem niezależnie od odbywającego się wydarzenia,
- inspirowanie do podejmowania zespołowych i indywidualnych działań na rzecz miejscowości, parafii czy lokalnej wspólnoty w zakresie upowszechniania tradycji,

¹¹ M. Makowska-Iskierka, E. Szafrńska, B. Włodarczyk, *Przestrzenne i społeczne aspekty uroczystości Bożego Ciała w Spycimierzu w latach 2018–2020*, [w:] K. Smyk (red.), *Procesja Bożego Ciała...*, s. 71–86.

¹² J. Kaczmarek, A. Stasiak, B. Włodarczyk, *Produkt turystyczny – pomysł, organizacja, zarządzanie*, Warszawa 2010.

- dbanie o zrównoważony rozwój miejscowości (np. poprzez świadomy wybór form turystyki akceptowanych w badanej przestrzeni).

Potencjał kulturowy miejscowości

Spycimierz to wieś położona na obszarze Niziny Wielkopolskiej w malowniczym środkowym odcinku doliny Warty, w północno-zachodniej części woj. łódzkiego, w powiecie poddębickim, w gminie Uniejów. Wraz z sołectwami Zieleń, Człopy i Spycimierz-Kolonia tworzy parafię rzymskokatolicką, należącą do diecezji włocławskiej.

W średniowieczu istniał tu **gród** kasztelański, zbudowany w miejscu, gdzie krzyżowały się szlaki handlowe z Pomorza na Ruś i na Morawy oraz z Łęczycy do Kalisza. **Kasztelania spycimierska** wchodziła w skład księstwa sieradzkiego i obejmowała na prawym brzegu Warty tereny do rzeki Ner¹³. Spycimierz uzyskał prawa miejskie prawdopodobnie ok. 1357 r., a utracił je po 1450 r., nie wytrzymując konkurencji ze strony lokowanego w 1290 r. Uniejowa. Nazwa miejscowości pochodzi od męskiego imienia słowiańskiego Spycimir.

Dzisiejszy Spycimierz jest klasycznym przykładem wielodrożnicy (wsi wielodrogowej), czyli miejscowości charakteryzującej się nieregularną strukturą zabudowy i skomplikowanym rozkładem działek. Według T. Figlusa¹⁴ to unikatowy relikw osadnictwa z czasów wczesnofeudalnych, który stanowi cenny element wiejskiego krajobrazu kulturowego w centralnej Polsce. Obecnie Spycimierz słynie z układanych w dniu procesji z okazji święta Bożego Ciała **kwietnych dywanów**.

W 2016 r. powstało Parafialne Stowarzyszenie „Spycimierskie Boże Ciało” (ryc. 1), które ma dbać o religijny wymiar uroczystości Bożego Ciała i promowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego poza granicami kraju. To m.in. z inicjatywy jego członków nastąpiło wpisanie w 2018 r. tradycji układania kwietnych dywanów na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. Działalność stowarzyszenia jest jednym z ważniejszych społecznych elementów potencjału kulturowego i źródłem wielu inicjatyw podejmowanych na terenie miejscowości. W latach 2019–2020 w ramach projektu „Procesja Bożego

13 M. Koter, S. Liszewski, A. Suliborski, *Łódź i region Polski Środkowej. Podręcznik wiedzy o regionie dla liceów*, Łódź 2000.

14 T. Figlus, *Zróżnicowanie morfogenetyczne...*, s. 85–110; T. Figlus, *Rozwój układu...*, s. 73–94.

Ciała z tradycją kwiatnych dywanów w Spycimierzu – ochrona i wzmacnianie tradycji” przeprowadzono badania etnograficzne i społeczno-przestrzenne, warsztaty z ekspertami oraz dokumentację zjawiska, a także przygotowano rekomendacje dla jego ochrony w kolejnych latach¹⁵.

Ryc. 1. Logo Stowarzyszenia „Spycimierskie Boże Ciało”

Źródło: <http://spycimierskiebozeciealo.pl>

Oryginalność układu przestrzennego, charakterystyczna zabudowa oraz niepowtarzalna tradycja związana z układaniem kwiatnych dywanów w czasie uroczystości Bożego Ciała sprawiły, że Spycimierz został uwzględniony w projekcie firmowanym przez Krajową Sieć Obszarów Wiejskich (KSOW) pod nazwą Sieć Najciekawszych Wsi (SNW), która w zamyśle ma stać się markowym produktem turystycznym, swoistą wizytówką miejscowości oraz sposobem na zachowanie najcenniejszych walorów materialnego dziedzictwa, autentyzmu wiejskiej przestrzeni oraz form życia mieszkańców (ryc. 2).

Ryc. 2. Logo Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich i Sieci Najciekawszych Wsi w Polsce

Źródło: <http://siecnajciekawszychwsi.pl/12/2/o-sieci.html>

¹⁵ K. Smyk (red.), *Procesja Bożego Ciała...*, s. 254.

Warunkiem przynależności do tego grona jest to, by zasoby materialne wsi (jakość wiejskiej przestrzeni oraz infrastruktura pobytu i udostępnienia walorów) zdecydowanie przewyższały krajową przeciętność. Koncepcja Sieci Najciekawszych Wsi opiera się na kilku filarach, które powinny wskazywać, że:

- walory poznawcze wsi są powodem odwiedzin,
- powód pobytu werbalizuje opowieść,
- dla przyjezdnych wyznaczona jest przestrzeń posiadająca walory, nazywana obszarem udostępnionym¹⁶.

Przeprowadzone w latach 2018–2020 badania potwierdzają występowanie na terenie Spycimierza wszystkich stawianych wymogów¹⁷.

Proponowane elementy produktu turystycznego „Spycimierz – kwiatowa wieś”

W kolejnej części artykułu zaproponowano kilka rozwiązań, które biorąc pod uwagę lokalny potencjał kulturowy, mogłyby wpłynąć na rozwój turystyczny miejscowości zgodny z lokalną tradycją oraz zasadami rozwoju i turystyki zrównoważonej. Znajdują się w niej zarówno pomysły dotyczące pojedynczych gospodarstw wsi, a także inicjatyw związanych z całą strefą uzdrowską Uniejowa.

Dom, zagroda

Typowym elementem wsi jest jej zabudowa. W tradycyjnym budownictwie wiejskim w Polsce dominowało budownictwo drewniane ze względu na powszechność występowania lasów, a w konsekwencji drewna jako materiału budowlanego. Podobnie było na terenie Polski środkowej, gdzie do końca lat 30. XX w. powszechnie stosowany był właśnie ten surowiec. W drugiej połowie XX w. za budulec służyły również skała wapienna i polne kamienie¹⁸.

16 M. Wójcik (red.), *Tożsamość i miejsce. Budzenie uśpionego potencjału wsi*, Łódź 2017; <http://psorw.pl/54/czym-jest-siec-najciekawszych-wsi.html> [dostęp: 15.05.2021].

17 B. Krakowiak, J. Latosińska, *Kwietne dywany jako walor miejsca i wydarzenia*, [w:] K. Smyk (red.), *Procesja Bożego Ciała...*, s. 49–67; J. Wojciechowska, B. Włodarczyk, *Przestrzeń sacrum i profanum...*, s. 99–108.

18 E. Miszczyńska, *Pod wspólnym dachem. Tradycyjne budownictwo wiejskie*, [w:] B. Kopyńska-Jaworska, A. Nadolska-Styczyńska, A. Twardowska (red.), *Na styku regionów. Dziedzictwo kultury ludowej województwa łódzkiego*, Pułtusk 2007, s. 39–59.

Przykłady wykorzystania do budowy tych naturalnych materiałów są jednak nieliczne, dlatego tym bardziej warto uwagi¹⁹.

Wyjątkowość gminy Uniejów i położonego w niej Spycimierza wynika z faktu, że w budownictwie wykorzystywano osady górnokredowe pochodzenia morskiego, zwane potocznie opoką (białym kamieniem). Materiał ten był łatwo dostępny, gdyż zalegał płytko pod warstwą gleby, a eksploatowano go na dużą skalę w niedaleko położonym Rożniatowie, w północno-wschodniej części gminy Uniejów (ryc. 3). Ważnymi atutami materiału były jego miękkość, umożliwiającą formowanie skały, trwałość oraz właściwości izolacyjne. Uroda wznoszonych budynków wynikała z żółto-kremowej barwy opoki oraz zastosowania kontrastującej kolorystycznie cegły w obramowaniach otworów okiennych i drzwiowych oraz w narożach budynków. Oprócz funkcji dekoracyjnej cegła pełniła także funkcję konstrukcyjną (dodatkowo wzmacniała mur). Wznoszone z opoki obiekty mieszkalne i gospodarskie kryto dwuspadowym dachem – strzechą, lub dachówką, z czasem eternitem lub blachą falistą. Zabudowania mieszkalne były zazwyczaj parterowe, proste w formie, ustawione kalenicą równolegle do drogi. Wymienione elementy spowodowały, że budynki z miejscowego kamienia stały się cechą regionalną, decydującą o architektonicznym charakterze zabudowy miejsca²⁰.

Typowe dla omawianego miejsca zabudowania powstawały w okresie XIX w. do lat 60. XX w. Jak wynika z dostępnych źródeł, w Spycimierzu zachowały się po dziś dzień zarówno budynki mieszkalne, jak i budynki inwentarskie. Ich liczba z roku na rok niestety maleje. Wpływają na to m.in. takie czynniki, jak wyludnianie się wsi, opuszczanie domostw oraz niska świadomość wartości historycznej, architektonicznej i krajobrazowej. W konsekwencji niektóre z nich stają się pustostanami i ulegają procesowi niszczenia²¹.

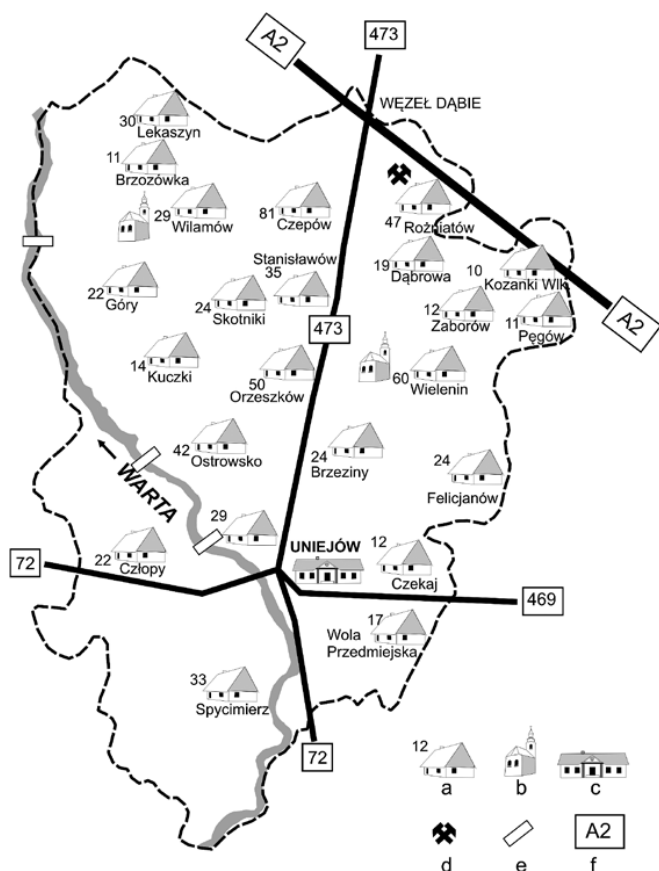
Regionalną zabudowę o wyraźnej odrębności można podziwiać przy okazji cyklicznie odbywającej się w Spycimierzu procesji z okazji święta Bożego Ciała. Układane w tym dniu przez mieszkańców wsi kwietne dywany wytyczają drogę procesji i pozwalają wyeksponować przyozdobione drzewkami brzozy, kwiatami czy wstążkami budynki i ogrodzenia stanowiące ginący już element krajobrazu tego miejsca (ryc. 4). Warto zastanowić się jednak, w jaki sposób zachować to dziedzictwo i wykorzystać je

19 M. Gorączko, A. Gorączko, *Cechy regionalne w budownictwie na terenie gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2013, t. 2, s. 53–65.

20 Tamże.

21 Tamże.

także do celów turystycznych. Można na przykład realizować pomysły zaproponowane pod hasłem „Dom jest opoką” – **zagospodarowanie opuszczonych domostw**. Zgodnie z definicją opoka to „to, co daje komuś lub czemuś oparcie i pozwala przetrwać”²². Warunek taki spełnia na pewno dom rodzinny, w omawianym przypadku dodatkowo wykonany z opoki. Możliwość wykorzystania obiektu zależy od kilku czynników – stanu prawnego, technicznego czy lokalizacji. Poszczególne projekty to odpowiednio: wakacyjne miejsce, pracownia twórcy czy szlak tematyczny.

Ryc. 3. Rozmieszczenie budynków z kamienia na terenie gminy Uniejów: a) łączna liczba budynków w miejscowości, b) kościoły zbudowane z kamienia, c) skansen etnograficzny, d) położenie kopalni, e) przeprawa promowa, f) oznaczenie głównych dróg
Źródło: M. Gorączko, A. Gorączko, 2013

²² <https://sjp.pwn.pl/słowniki/opoka.html> [dostęp: 15.05.2021].

Ryc. 4. Spycimierski dom z opoki w dniu Bożego Ciała zlokalizowany wzdłuż trasy procesji

Autor: M. Makowska-Iskierka, 2019

Wakacyjne miejsce – to pomysł na wykorzystanie opuszczonego domu jako czasowego miejsca pobytu mieszkańców, którzy wyprowadzili się ze Spycimierza, ale mogliby wracać do niego jako do miejsca swoich korzeni, zapamiętanego domu rodzinnego, czy przeznaczonego dla następnego pokolenia – miejsca spotkań rodzinnych, wspominania rodzinnych historii. W propozycji ważne jest zachowanie obiektu i przystosowanie go do pobytu bez większych przekształceń, w sposób nie wymagający dużych nakładów, tak aby realizować w nim wypoczynek na łonie natury, wczasy pod gruszą, pobyty rodzinne, czyli formy aktywności kojarzone ogólnie z turystyką zrównoważoną, skierowaną do konkretnych, świadomych swoich wyborów odbiorców, poszukujących odpoczynku od miasta.

Drugi pomysł – pracownia twórcy (miejsce lokalnych inicjatyw) – zakłada powstanie w opuszczonym domu warsztatu, pracowni czy małej galerii miejscowych talentów, połączonej ze sprzedażą regionalnych pamiątek. Takie wykorzystanie regionalnej zabudowy mogłoby wspierać lokalne inicjatywy, a przy okazji rozwój turystyki. Na początku wskazane jest zainicjowanie tego rodzaju działalności lub udzielenie wsparcia przez władze gminy, w tym np. pomoc w pozyskaniu środków, zorganizowanie szkolenia biznesowego, czasową opiekę (miejscowy „inkubator”). Miejsce

to powinno promować lokalne inicjatywy z udziałem mieszkańców, być wizytówką wsi i oddawać jej charakter, a wraz z nadaniem nowej funkcji przyczyniać się do zachowania jej dziedzictwa w wielu aspektach (budownictwo, kultura ludowa).

Kolejna propozycja to szlak „zagród z białego kamienia”. Pomysł na lokalny szlak łączący wsie o podobnej zabudowie oraz miejsca wydobywania kamienia w gminie Uniejów pojawił się już w literaturze²³ i choć nie został bliżej scharakteryzowany, wydaje się ciekawą inicjatywą, nawiązującą do istniejących w wielu regionach kraju szlaków tematycznych, promujących typową dla miejsca grupę atrakcji, a także sam region. Proponowany szlak (drogowy, rowerowy, pieszy) wykracza poza Spycimierz, pozwala poznać także inne miejscowości gminy o podobnych walorach, co wydaje się inicjatywą korzystną dla wszystkich zainteresowanych.

W każdym z wymienionych przykładów warto zacząć od oznakowania domów, postawienia we wsi tablicy informującej o zachowanym dziedzictwie czy wytyczenia trasy edukacyjnej (edukacja regionalna, lekcje w terenie), co razem pozwoli na uświadomienie wartości zachowanego dziedzictwa, zarówno mieszkańcom, jak również osobom odwiedzającym miejscowość docelowo bądź przy okazji pobytu w regionie. Warto zaznaczyć, że zaproponowane rozwiązania powinny stanowić integralną część „Kwiatowej wsi” i uzupełniać się z innymi, opisanymi w dalszej części artykułu.

Proponując nowe rozwiązania, wypada wskazać także dobre praktyki. Za przykład może posłużyć będące w trakcie realizacji Centrum Historyczno-Kulturalne „Spycimierskie Boże Ciało” (ryc. 5). Pod taką nazwą kryje się obiekt o charakterze edukacyjnym, współczesny, ale nawiązujący swoim wyglądem do typowej zabudowy wsi. Zgodnie z planami do budowy obiektu wykorzystany zostanie m.in. kamień wapienny pochodzący z rozbiórki budynku gospodarczego²⁴. Podany przykład może inspirować innych, w tym nowych mieszkańców, do wykorzystywania dostępnego, lokalnego materiału obok współczesnych tworzyw powstających w ramach masowej produkcji.

23 M. Gorączko, A. Gorączko, *Potencjalne znaczenie tradycyjnego budownictwa wiejskiego w strategii rozwoju gminy Uniejów*, „Studia KPZK” 2016, nr 167, s. 156–171.

24 <https://uniejow.pl/aktualnosci/trzeci-przetarg-na-spycimierski-grod.html> [dostęp: 15.05.2021].

Ryc. 5. Projekt Centrum Historyczno-Kulturalnego „Spycimierskie Boże Ciało” w Spycimierzu

Źródło: <https://uniejow.pl/aktualnosci/trzeci-przetarg-na-spycimierski-grod.html>

Ogród, otoczenie

Niezwyczajnie ważnym elementem krajobrazu Spycimierza są zasoby przyrodnicze związane z Doliną Środkowej Warty, objęte ochroną Natura 2000 i uznane za obszar specjalnej ochrony ptaków (np. bociana czarnego). Wieś położona jest też na terenie Nadwarciańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, który charakteryzuje się malowniczymi pejzażami obszarów rolniczych. Dodatkowo Siekiernik, starorzecze Warty znajdujące się w granicach wsi, znacznie podnosi walory krajobrazowe miejscowości. Wewnątrz wsi nie brakuje także starych drzewostanów, krzewów, tradycyjnych wiejskich ogródków, ale również pojedynczych sadów i ogrodów czy stawów²⁵.

Jednym z pomysłów może być oferta pokazowych ogródków (ogrodów), udostępnionych do oglądania i czerpania wiedzy na temat roślin oraz możliwości ich wykorzystania. Realizacja takiego przedsięwzięcia jest możliwa, ponieważ działki mają odpowiednią powierzchnię, a w wielu zagrodach ogródki już zdobią posesje, co świadczy o naturalnej potrzebie mieszkańców do upiększania swoich domostw. Kwiaty w Spycimierzu powinny być ozdobą

25 P. Jeziorska-Biel, *Uwarunkowania odnowy wsi w Polsce. Przypadek wsi Spycimierz*, „Studia Obszarów Wiejskich” 2017, t. 48, s. 149–161.

miejsowości w różnych porach roku, pokazując naturalny rytm życia roślin oraz jego konsekwencje. Ważne przy tym jest, aby były one typowe dla miejsca i jego warunków naturalnych lub wynikały z tradycji uprawy określonych gatunków z możliwością wykorzystania materiału kwiatowego w dłuższej perspektywie czasowej (np. pomysł na własną działalność gospodarczą).

Wymienione elementy potencjału miejscowości związane z przyrodą, odzwierciedlające tradycyjny wiejski krajobraz, mogą być wykorzystane do budowy wizerunku kwiatowej wsi, która niejako z założenia związana jest z kwietnymi dywanami układanymi podczas procesji Bożego Ciała. Warto w tym miejscu podkreślić relację typu przyczyna-skutek i zaprezentować kilka ciekawych przykładów ogrodów (ogródków) kwiatowych, które poza oczywistą wartością estetyczną i krajobrazową wniosłyby także do budowanej przestrzeni turystycznej dodatkowy walor edukacyjny. Ważne jest również skomponowanie przyszłej oferty tak, aby ruch turystyczny mógł odbywać się w ciągu całego „roku ogrodowego”, a nie tylko w okresie święta Bożego Ciała czy innych świąt wspomnianych w dalszej części artykułu. Przeprowadzone podczas badań obserwacje dotyczące ogrodowych zasobów miejscowości oraz pozyskiwania kwiatów w celu układania kwietnych dywanów potwierdzają duże potencjalne możliwości mieszkańców wsi w tym zakresie.

Sposobów tworzenia nowych założeń czy nowych aranżacji istniejących ogrodów (ogródków) jest bardzo wiele. W sztuce ogrodów znane są ogrody francuskie, holenderskie, angielskie czy japońskie. Coraz bardziej (w związku ze zmianami klimatycznymi) popularne są w naszej strefie klimatycznej ogrody śródziemnomorskie, a także ogrody specjalistyczne, takie jak: rosaria, ogrody ziołowe, leśne, wrzosowiska czy coraz częściej spotykane winnice²⁶. W przypadku Spycimierza najbardziej odpowiednimi założeniami ogrodowymi, możliwymi do realizacji, a zarazem nawiązującymi do lokalnej tradycji powinny być ogrody dzikie, naturalistyczne lub rustykalne (wiejskie), co nie wyklucza tworzenia także innych założeń. Wszystkie one mogą być podstawą ogrodoterapii (hortiterapii²⁷) – metody terapii wykorzystującej

26 A. Gawłowska, J. Mikołajczyk, *Encyklopedia ogrodu*, Warszawa 2015, s. 440.

27 Hortiterapia – terapia ogrodnicza. Jest dziedziną socjoogrodnictwa, które zajmuje się współzależnościami między ogrodnictwem a człowiekiem. Polega ona na wykorzystaniu ogrodnictwa w celu polepszenia stanu człowieka w aspekcie fizycznym, psychicznym, społecznym czy poznawczym. Opiera się na stymulacji sensorycznej wszystkich 5 zmysłów. Hortiterapia jest złożoną formą terapii, łączącą w sobie wiedzę ogrodniczą, medyczną oraz szereg różnorodnych terapii – <https://zielonaterapia.pl> [dostęp: 15.05.2021].

ogrody w pracy z osobami z różnego rodzaju niepełnosprawnościami. Metoda ta polega na wykonywaniu w ogrodzie pracy fizycznej, związanej z jego utrzymaniem. Terapia ta jest stosowana w przypadku rekonwalescencji po udarach, wypadkach, paraliżach itp. Mając na uwadze bliskie związki i zależności Spycimierza z niedalekim uzdrowiskiem termalnym, czyli Uniejowem, jest to aktywność, którą można rozwijać na terenie miejscowości.

Jednym z pomysłów możliwych do zrealizowania w Spycimierzu jest idea tworzenia tzw. dzikich ogrodów. **Dziki ogród** to nurt w ogrodnictwie zapoczątkowany w XIX w. przez W. Robinsona, polegający na sztuce mieszania roślin dzikich oraz uprawianych (także z innych stref klimatycznych), które mogły przetrwać na dworze cały rok, w warunkach zbliżonych do naturalnych, np. na terenach podmokłych. Dziki ogród poprzez swoją pozornie nieuporządkowaną formę ma na celu pokazanie indywidualnego piękna roślin zależnie od ich wzajemnego układu²⁸. Warunki geomorfologiczne i hydrologiczne wskazują na możliwość realizacji takich założeń na terenie wsi.

Innym pomysłem może być nawiązujący nieco do opisanego wcześniej **ogród naturalistyczny**, w którym kluczową rolę odgrywają naturalne zbiorowiska roślinne i rodzime oraz lokalne krajobrazy. Podstawę tego typu aranżacji stanowią rośliny, a ich układ i kompozycja są poniekąd odzwierciedleniem naturalnych, spotykanych w okolicy form. Ogród naturalistyczny ma naśladować naturę. Zaleca się, by dodatki i elementy małej architektury były wykonane z naturalnych materiałów, charakterystycznych dla konkretnego regionu, np. kamienia, drewna lub wikliny. Detale nie powinny rzucać się w oczy, lecz stanowić jedynie dopełnienie naturalnej kompozycji. Decydując się na taki ogród, należy zrezygnować z walki z niedoskonałościami natury, natomiast podjąć próbę wykorzystania jej potencjału²⁹. Tradycyjne kamienne budownictwo i dawne narzędzia oraz maszyny rolnicze, zachowane jeszcze w niektórych gospodarstwach, umożliwiają realizację takich ogródków w Spycimierzu.

Wydaje się jednak, że najbardziej wpisującym się w lokalną tradycję jest **ogród rustykalny**, zwany również **ogrodem wiejskim**. Taki projekt eksponuje przestrzeń kolorową, swobodną i z pozoru nieuporządkowaną.

²⁸ A. Zachariasz, *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*, Kraków 2006; P. Hobhouse, *Historia ogrodów*, Warszawa 2005, s. 468.

²⁹ P. Hobhouse, dz. cyt., s. 468.

Ten typ ogrodu wyróżniają przede wszystkim barwne, kwitnące i pachnące rośliny, kwiaty jednoroczne i byliny. Kompozycja ogrodu wiejskiego charakteryzuje się pozorną przypadkowością, swobodą, bogactwem gatunków kwiatów, krzewów i drzew, a także wrażeniem lekkiego nieładu. Występuje w nim wyraźny podział na strefy ozdobną oraz użytkową. Jako elementy dekoracyjne stosuje się zazwyczaj sprzęty domowego użytku, takie jak drewniane lub ocynkowane wiadra, gliniane donice, pokryte patyną garnki czy wiklinowe koszyki. Można wykorzystać je w charakterze pojemników na kwiaty i zioła. Ważne jednak, aby te elementy nie zdominowały kompozycji całego założenia. Materiały użyte do budowy ogrodu wiejskiego powinny być naturalne (ścieżki wysypane żwirem lub ułożone ze starej cegły, kamienia czy drewnianych kłód; ogrodzenie z drewna lub polnego kamienia). W koncepcji ogrodów wiejskich szczególnie ważny jest przedogródek, czyli ogród przed frontem domu, widoczny z drogi czy ulicy. To reprezentacyjna część ogrodu, będąca wizytówką gospodarstwa. Tu właśnie zazwyczaj sadi się najpiękniejsze gatunki i odmiany roślin i tę część szczególnie troskliwie pielęgnuje³⁰.

Jeszcze inne pomysły to specjalistyczne założenia ogrodów ziołowych czy warzywnych, połączone z możliwością zakupu sezonowo tych produktów. Założenia takie uzupełniałyby podstawową grupę ogrodów kwiatowych i dostarczały dodatkowego źródła dochodów mieszkańcom.

Przedstawiony na ryc. 6. ogród kwiatowy, wykorzystujący naturalne ukształtowanie terenu (stok doliny Siekiernika – starorzeczka Warty), jest dobrym przykładem połączenia przyrody i tradycyjnej kamiennej zabudowy miejscowości. Z poczynionych obserwacji wynika, że na terenie wsi znajduje się jeszcze kilka lokalizacji nadających się do stworzenia tematycznych bylinowych ogrodów roślinnych (kwiatowych, ziołowych, dzikich, naturalistycznych czy rustykalnych itp.).

Ostatnią, stosunkowo mało angażującą inicjatywą powinno być zakładanie **kwietnych łąk** na nieużytkach, terenach wolnych od zabudowy, należących do tzw. przestrzeni wspólnych (publicznych). Łąki kwietne to przyjazna środowisku alternatywa dla uciążliwych w pielęgnacji i kosztownych w utrzymaniu trawników. Nie trzeba ich regularnie kosić, podlewać ani nawozić. Są łatwe w utrzymaniu i mało wymagające, dlatego oszczędzają czas, pieniądze i zasoby.

30 A. Zambrzycka, *Ogród Rustykalny* [online] <http://newgreen.pl/style-ogrodowe-cz-4-ogrod-rustykalny/> [dostęp: 15.05.2021].

Ryc. 6. Przykład wiejskiego ogródka w Spycimerzu

Autor: B. Włodarczyk, 2020

Dzięki bogactwu i różnorodności stanowią miejsce do życia dla pożytecznych owadów i innych małych zwierząt, wspierając przy tym dziką przyrodę (www.lakikwietne.pl).

Samo założenie i pielęgnacja ogrodu czy wysianie łąki kwietnej nie gwarantuje jednak sukcesu, którym powinno być wzbudzenie zainteresowania wśród potencjalnych turystów odwiedzających wieś. Równie ważna, a czasem nawet ważniejsza jest odpowiednia informacja oraz możliwość usłyszenia „opowieści” dotyczących stylu ogródka, właściwości drzew, krzewów i bylin, które w nim rosną, lub ciekawych wydarzeń związanych z gospodarstwem.

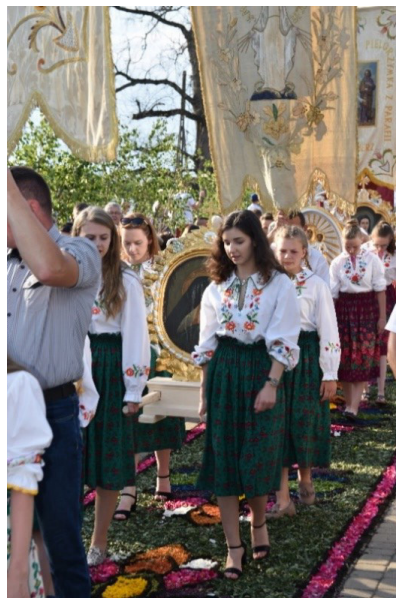
Wieś, wspólnota

Wieś to osada i ludzie, pewna całość połączona wspólną historią, tradycją, kulturą ludową, dzięki którym funkcjonuje. To, co niewątpliwie łączy mieszkańców Spycimierza, to uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, będąca jednym z najbardziej rozpoznawalnych świąt katolickich, które przypada na drugi czwartek po Zielonych Świątkach (święto Zesłania Ducha Świętego). W Spycimerzu jest ono obchodzone w szczególny sposób, połączono je bowiem z tradycją układania wzdłuż trasy procesji kwietnych dywanów (ryc.7, 8.).

Ryc. 7. Procesja Bożego Ciała
w Spycimierzu

Autor: M. Makowska-Iskierka, 2019

Ryc. 8. Procesja Bożego Ciała
w Spycimierzu

Autor: M. Makowska-Iskierka, 2019

Z miejscowych przekazów wynika, że ten unikatowy zwyczaj pojawił się w Spycimierzu wraz z przybyciem armii napoleońskiej w początkach XIX w., a konsekwentnie utrwalany przez mieszkańców ma już ok. 200 lat i jest wciąż żywy³¹. Dla miejscowości kwietne kobierce to znak rozpoznawczy, element jej tożsamości; dla mieszkańców z kolei to zwyczaj ściśle związany z domem rodzinnym, zagrodą, trasą codziennych wędrówek czy drogą do świątyni – każda rodzina ma swój udział w tym obrzędzie i swoją historię przekazywaną z pokolenia na pokolenie³².

Obok Bożego Ciała w dorocznym kalendarzu ludowym są jeszcze inne ważne święta religijne i zwyczaje, które potęgują świadomość zbiorowego losu, dają poczucie, że jest się częścią społeczności czy parafii³³. Wśród nich można wymienić choćby tzw. święta agrarne, ściśle związane z rolnictwem, cyklicznością Słońca, darami natury, a obchodzone poczynawszy od wczesnej

31 W. Kaźmierczak, *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów w Spycimierzu jako krajowe dziedzictwo niematerialne*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 65–75.

32 B. Krakowiak J. Latosińska J., *Kwietne dywany jako walor miejsca i wydarzenia*, [w:] K. Smyk (red.), *Procesja Bożego Ciała...*, s. 49–67.

33 A. Jackowski, *Polska sztuka ludowa*, Warszawa 2002.

wiosny do jesieni. Wydaje się, że choć współcześnie nie mają one takiej rangi jak dawniej, to warto je kultywować i zachować jako element tradycji ludowej. Temu służy pomysł „Tradycyjnie”, mający na celu ożywienie miejscowej kultury ludowej, zarówno w aspekcie materialnym, jak i duchowym. Jednym z wariantów w ramach tej propozycji jest nadanie większego znaczenia elementom roślinnym, towarzyszącym wydarzeniom religijnym powiązanym z rolnictwem, by podobnie jak kwiatowe dywany podkreślały wagę uroczystości. Warto wspomnieć tu o zwyczaju święcenia w oktawę Bożego Ciała wianków z ziół i kwiatów polnych oraz ogrodowych (m.in. macierzanki, rozchodnika, mięty, kopytnika, krwawnika), które po przyniesieniu z kościoła wieszano się nad drzwiami, obrazem lub w sieni, wierząc, że chronią one dom przed wszelkimi nieszczęściami³⁴. Podobny wymiar ma święto Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, znane w tradycji ludowej jako Dzień Matki Boskiej Zielnej, obchodzone 15 sierpnia, kiedy to święci się bukiety zwane zielem. W przeszłości układano je z roślin dziko rosnących, z czasem zastąpiły je kwiaty ogrodowe i wszystko to, „co się urodziło w gospodarstwie”. Wierzano, że rośliny poświęcone w bukiecie mają właściwości lecznicze i magiczną moc³⁵. Naturalne dekoracje roślinne mogłyby ożywiać także inne święta, tym samym utrwalając postrzeganie miejsca jako „kwiatowej wsi”. Oczywiście kompozycje roślinne powinny nawiązywać do warunków przyrodniczych Spycimierza, położonego w dolinie rzeki Warty, w wyjątkowym otoczeniu łąk i fragmentów starorzeczy wypełnionych wodą³⁶. Inicjatorem podtrzymywania dawnych i nowych tradycji w życiu lokalnej społeczności jest Stowarzyszenie „Spycimierskie Boże Ciało”, które w rytm świąt wpisało m.in. zwyczaj „Tulipany dla Jana Pawła II”, kiedy to 1 maja, na placu przy kościele w Spycimierzu zakwitają białe tulipany odmiany Jan Paweł II, z kolei 14 września w związku z odbywającym się wówczas odpustem parafialnym przyjął się zwyczaj układania na placu przykościelnym krzyża z kwiatów jesieni³⁷. Wymienione przykłady wpisują się w omawianą koncepcję miejsca.

34 B. Ogródowska, *Zwyczaje, obrzędy i tradycje w Polsce. Mały słownik*, wyd. II, Warszawa 2001; B. Ogródowska, *Polskie obrzędy i zwyczaje doroczne. Ocalić od zapomnienia*, Warszawa 2012.

35 A. Twardowska, *Zgodnie z rytmem przyrody. Tradycyjne obrzędy doroczne*, [w:] B. Kopczyńska-Jaworska, A. Nadolska-Styczyńska, A. Twardowska (red.), *Na styku regionów...*, Pułtusk 2007, s. 199–264.

36 M. Koter, S. Liszewski, A. Suliborski, dz. cyt., s. 333.

37 <https://uniejow.pl/aktualnosci/stroje-obrzedowe-dla-parafii.html>; <http://spycimierskiebozeciealo.pl/pl/parafialne-stowarzyszenie>.

Kultura ludowa obok religijności cechuje się również regionalnym zróżnicowaniem form kulturowych, np. strojów, tańców, specyficznej architektury, działalności artystycznej³⁸. W nawiązaniu do sugerowanego wcześniej pomysłu warto przy okazji uroczystości religijnych powrócić do nieco zapomnianych już regionalnych strojów ludowych, kojarzonych z ziemią sieradzką, dawnych pieśni religijnych czy wiejskich spotkań organizowanych po zakończonych uroczystościach kościelnych. W przypadku Spycimierza każdy z tych elementów jest obecny w społecznej pamięci i w jakimś stopniu praktykowany (np. pieśń na Boże Ciało, spotkanie członków wspólnoty po procesji Bożego Ciała). W tym kontekście należy uznać za dobre praktyki zakup strojów obrzędowych dla świątecznej asysty liturgicznej na terenie całej gminy Uniejów w ramach Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Mówiąc o dobrych praktykach, warto wspomnieć też o koncepcji chodnika z płyt ażurowych z motywem kwiatowym, zrealizowanej wokół skweru w centralnej części Spycimierza (ryc. 9, 10). Pomysł ten to nawiązanie do tradycji układania kwiatnych dywanów poprzez przypominanie o niej zarówno mieszkańcom, jak i turystom przez cały rok. Jego autorką jest związana z ASP w Łodzi Marzena Mirewicz-Czumaczenko³⁹.

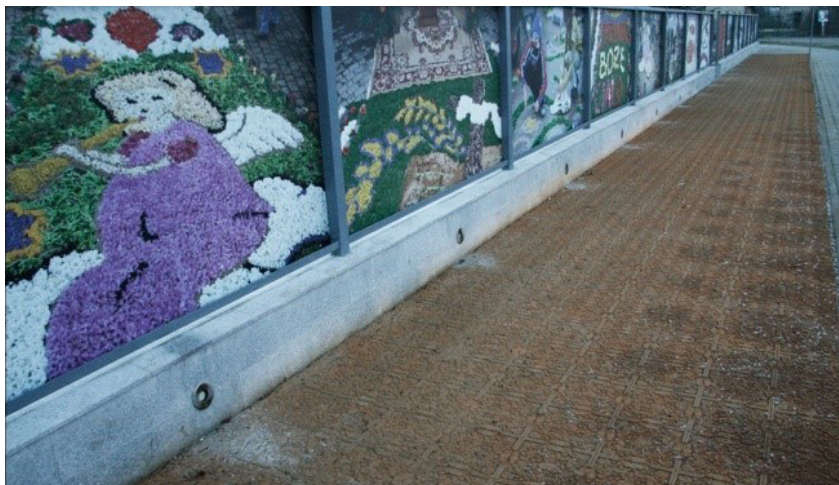

Ryc. 9. Wizualizacja chodnika wykorzystująca płyty we wzory kwiatowe

Źródło: <https://mirewiczczumaczenko.files.wordpress.com/2014/11/102.jpg>

³⁸ Mokras-Grabowska J., Wyszowska I., Jędrusiak T., *Turystyka etnograficzna, Dzie dzictwo Kulturowe – Cykl monografii*, Zblewo 2019, s. 13.

³⁹ <https://mirewiczczumaczenko.files.wordpress.com/2014/11/102.jpg>.

Ryc. 10. Wizualizacja chodnika wykorzystująca płyty we wzory kwiatowe
 Źródło: <https://mirewiczczumaczenko.files.wordpress.com/2014/11/102.jpg>

Okolica, sąsiedztwo

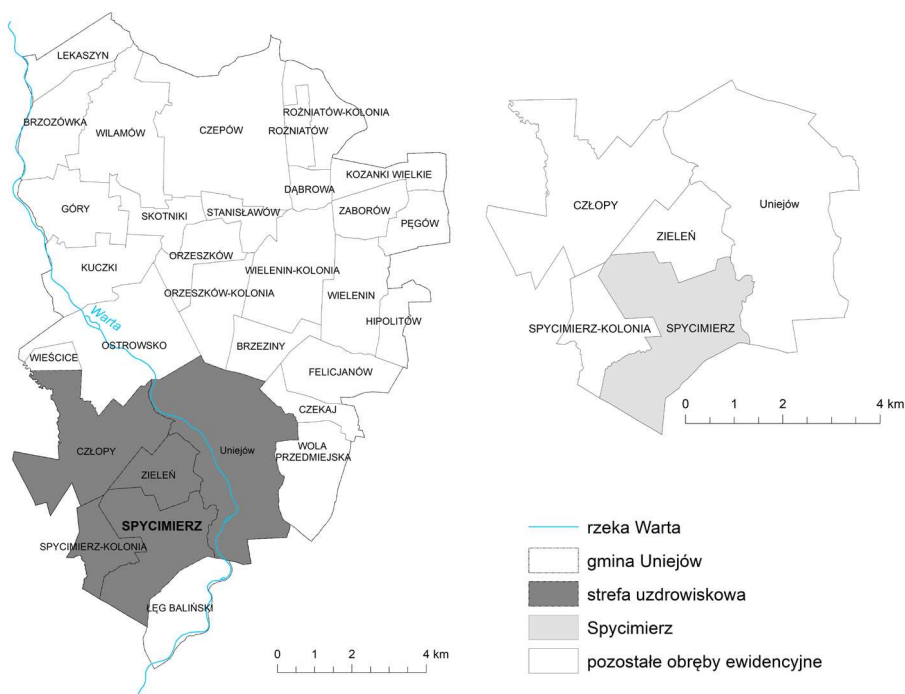
Spycimierz, dawny gród kasztelański i miasto, to przykład małej ojczyzny uznanej w skali regionu za „miejsce szczególne”. Nazwa ta została zarezerwowana dla małych jednostek osadniczych, które utraciły swoją rangę w sieci osadniczej, a tym samym zmniejszyły strefę swojego oddziaływania na otoczenie. W przypadku opisywanej wsi decydującym czynnikiem, który do tego doprowadził, był wzrost znaczenia sąsiedniego Uniejowa i w konsekwencji przeniesienie tam siedziby kasztelana⁴⁰.

Współcześnie Spycimierz wchodzi w skład gminy Uniejów, ale także najmłodszego w Polsce, powołanego w 2012 r. uzdrowiska (ryc. 11, 12), bazującego na zasobach wód termalnych, udostępnianych m.in. w postaci basenów o nazwie Termy Uniejów. Omawiana miejscowość wraz ze Spycimierzem-Kolonią i Człopami stanowi otulinę uzdrowiska, której celem są m.in. ochrona krajobrazu, właściwości leczniczych klimatu czy zabezpieczenie terenów pod urządzenia sportowe i rekreacyjne⁴¹. Dotychczasowe doświadczenia wskazują na dobre relacje lokalnej społeczności z władzami samorządowymi, wspierającymi Spycimierz i jego mieszkańców, zarówno

⁴⁰ M. Koter, S. Liszewski, A. Suliborski, dz. cyt., s. 306 i 333.

⁴¹ M. Gorączko, A. Gorączko, *Potencjalne znaczenie tradycyjnego budownictwa wiejskiego w strategii rozwoju gminy Uniejów*, „Studia KPZK” 2016, nr 167, s. 156–171.

w zakresie poprawy warunków zamieszkania (np. inwestycje komunikacyjne), rozwoju turystyki (tworzenie nowych atrakcji – Centrum Edukacyjne „Spycimierskie Boże Ciało”, konkurs na pamiątkę turystyczną) czy współpracy z miejscowościami o podobnych kwiatowych tradycjach, poza granicami kraju (wymienne pobyty członków stowarzyszeń).

Ryc. 11 i 12. Zasięg strefy uzdrowiskowej Uniejowa

Źródło: opracowanie własne

Z dostępnych źródeł wynika, że od XII w. w Spycimierzu istniała parafia. Dziś w skład parafii podlegającej pod diecezję włocławską wchodzi sołectwa: Człopy, Zieleń, Spycimierz i Spycimierz-Kolonia (ryc. 13). Wyrazem bliskich związków pomiędzy wsiami jest m.in. aktywny udział mieszkańców sąsiednich wsi w uroczystościach Bożego Ciała w Spycimierzu, w tym współuczestniczenie w układaniu kwiatnych dywanów, przygotowywaniu ołtarzy i bram oraz zdobieniu kościoła. Przy parafii działa wspomniane wcześniej Stowarzyszenie „Spycimierskie Boże Ciało”, inicjujące działania całej wspólnoty religijnej oraz promujące lokalne dziedzictwo kulturowe (gmina, parafia) za granicą (Włochy, Niemcy, Hiszpania, Litwa). Ma ono swój kanał informacyjny (portal

spycimierski), dokumentujący bieżące wydarzenia, tradycje, sztukę z kwiatów oraz kolejne uroczystości Bożego Ciała w Spycimierzu. Podejmowane przez stowarzyszenie działania potwierdzają chęć wpływania na ważne dla miejsca decyzje oraz społeczne zaangażowanie w zakresie ochrony dziedzictwa dla przyszłych pokoleń.

Ryc. 13. Zasięg przestrzenny parafii Spycimierz

Źródło: opracowanie własne

Zdaniem autorów bliskie położenie dużego ośrodka, jakim jest Uniejów, nie powinno być czynnikiem utrudniającym rozwój Spycimierza, ale atutem, który właściwie wykorzystany mógłby przynieść wymierne korzyści. Przykładem na takie działanie może być pomysł **Sąsiedzi – obok siebie**, możliwy do zrealizowania w kilku wersjach.

Jedną z nich stanowi propozycja tematycznej wycieczki rowerowej „**Między zamkiem a grodem kasztelańskim**”. Odwołuje się ona do średnio-wiecznej historii obu miejsc, z uwzględnieniem zamku z XIV w. w Uniejowie oraz pozostałości grodziska w Spycimierzu z okresu XII–XIV w. Wycieczka skierowana jest do osób wypoczywających w Uniejowie, które przy okazji mogą poznać walory Spycimierza, w tym powstającego Centrum Historyczno-Kulturalnego „Spycimierskie Boże Ciało”. Wątkiem łączącym oba miejsca jest także obecność w nich arcybiskupów gnieźnieńskich, którzy w Spycimierzu mieli swoją letnią rezydencję, a w uniejowskim zamku odbywały się zjazdy i synody diecezjalne⁴². Realizacji tego przedsięwzięcia sprzyjać będzie zarówno bliskość położenia, jak i dobre połączenie drogowe pomiędzy wymienionymi miejscowościami.

Kolejna propozycja – „**Przez Zieleń do Spycimierza**” – związana jest z aktywnym wypoczynkiem i ma na celu przybliżenie walorów naturalnych okolicy (Warta, jej starorzeczka, łąki). Trasa stanowi alternatywną formę spędzenia czasu w trakcie pobytu w uzdrowisku. Wyróżniona w tytule Zieleń to nazwa sołectwa w gminie Uniejów, które znajduje się na trasie, ale także nazwa uroczyska, leżącego w granicach Nadwarciańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu oraz Obszaru Natura 2000. Propozycję można połączyć z oglądaniem kwiatowych ogrodów, rekomendowanych we wcześniejszej części artykułu.

Ostatni z wariantów to „**Plenerowo**” – pomysł dotyczący organizacji plenerów malarskich, naprzemiennie w Uniejowie i w Spycimierzu. Jest on skierowany głównie do uzdolnionej artystycznie młodzieży, studentów szkół artystycznych, osób chorych, dla których praca twórcza stanowi rodzaj terapii, czy słuchaczy uniwersytetu trzeciego wieku. Inspiracją dla pomysłu są zarówno wyróżniające się elementy krajobrazu naturalnego, jak i dziedzictwa kulturowego gminy Uniejów. Propozycję warto połączyć ze wzmiankowaną wcześniej pracownią twórcy, wykorzystując też dobrą współpracę Uniejowa z Akademią Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi.

Podpowiadając nowe pomysły, warto wskazać na inicjatywy, które są już podejmowane i przyczyniają się do wzajemnej promocji miejscowości. Koniecznie należy wspomnieć tu o Międzynarodowym Festiwalu Sztuki Ulotnej, odbywającym się w Uniejowie od 2018 r., dla którego kwietne dywany układane z okazji uroczystości Bożego Ciała w Spycimierzu stały się inspiracją. Warto dodać, że w sobotę poprzedzającą to święto, przed zamkiem

42 J. Mokras-Grabowska, P. Rzeńca, dz. cyt., s. 308-309

w Uniejowie od kilku lat układany jest obraz, który ma zachęcić mieszkańców i turystów do odwiedzenia Spycimierza. Inne inicjatywy to na przykład kwiatowe kompozycje ułożone na wodzie z okazji otwarcia nowej części Term Uniejowskich w 2019 r. W ramach współpracy z gminą Uniejów członkowie z włoskiego Stowarzyszenia Infioritalia ułożyli z pyłu kwietnego obraz Matki Bożej Kasztelańskiej przed kościołem parafialnym w Spycimierzu, obraz św. Bogumiła w uniejowskiej kolegiacie, obraz św. Wojciecha przed kościołem w Wilamowie i obraz św. Jakuba Apostoła przed świątynią w Wieleninie. Wszystkie wspomniane przedsięwzięcia potwierdzają ogromny potencjał kulturowy wsi, który można wykorzystać do jej turystycznego rozwoju.

Podsumowanie

Mając na uwadze poszerzone rozumienie pojęcia „potencjał kulturowy”, można w sposób syntetyczny przedstawić jego elementy, umożliwiające turystyczny rozwój Spycimierza, do których należą m.in.:

- sprzyjające warunki naturalne (przyrodnicze), dogodne położenie komunikacyjne,
- wieloletnie tradycje układania kwietnych dywanów podczas święta Bożego Ciała,
- zachowana architektura, wykorzystująca lokalne surowce budowlane,
- zaangażowanie mieszkańców w różnorodne inicjatywy na rzecz parafii i gminy,
- dobre relacje społeczności z lokalnymi władzami samorządowymi, kontakty zagraniczne.

Rozwojowi (w tym turystycznemu) miejscowości sprzyjają także uwarunkowania zewnętrzne, z których najważniejsze to:

- wpisanie na Krajową Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego,
- stale rosnące zainteresowanie turystów wypoczynkiem na wsi (w tym tzw. efekt pandemii Covid-19),
- rosnące w społeczeństwie zainteresowanie uprawą ogrodów,
- bogate możliwości wykorzystania wzajemnych relacji, a w efekcie korzyści w zakresie wieś–uzdrowisko,
- oryginalność projektu na tle innych realizowanych w regionie oraz jego wielowątkowość i spójność,
- korzyści dla mieszkańców, wpisujące się w zasady zrównoważonego rozwoju, w tym w szczególności w koncepcję turystyki zrównoważonej.

Przedstawione w artykule pomysły na wykorzystanie potencjału kulturowego Spycimierza to tylko propozycje, mające inspirować członków wspólnoty do działań, które są przez nich samych możliwe do zaakceptowania oraz do zrealizowania z udziałem lokalnego samorządu, instytucji, organizacji czy osób prywatnych oraz dostępnych środków (programy ochrony dziedzictwa, aktywizacji terenów wiejskich). Ewentualny wybór pomysłu i realizację warto poprzedzić spotkaniami mieszkańców z ekspertami z odpowiednich dziedzin, którzy uświadomią istniejący potencjał kulturowy, jego wartość oraz możliwości wykorzystania w zgodzie z zachowaną tradycją.

Zaproponowane rozwiązania mają wzmocnić relacje mieszkańców z miejscem poprzez jego lepsze poznanie, docenienie jego walorów i świadome działania na rzecz wsi i całej wspólnoty. Korespondują one także z opinią ekspertów oceniających potencjał Spycimierza w ramach Sieci Najciekawszych Wsi. Z zaprezentowanych ocen wynikało, że miejscowość tworzy swój wizerunek, wykorzystując głównie jeden element swoich zasobów, czyli uroczystości Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów, przy jednoczesnych brakach w zakresie bazy gastronomicznej i noclegowej czy możliwości zakupu pamiątek, propozycji usług i produktów związanych z tradycjami Spycimierza, jak również niedostatku oferty warsztatowej i artystycznej dla mieszkańców wsi w ciągu roku. Zgodnie z założeniami przedstawionymi na początku artykułu poszczególne propozycje mają składać się na spójny wizerunek wsi, umożliwiając jej zrównoważony rozwój, zarówno w odniesieniu do historii i tradycji, jak i do współczesnych potrzeb mieszkańców, a także zagwarantować zachowanie ładu przestrzennego, będącego jednym z podstaw harmonijności krajobrazu. Szczególnie ważne jest przy tym to, że w tej mikroprzestrzeni w równowadze istnieją nie tylko relacje pomiędzy elementami systemowymi, którymi są człowiek i środowisko, ale także pomiędzy specyficznym podejściem do czasu oraz jego kulturowych kontekstów, takich jak trwanie i zmiana⁴³.

43 M. Wójcik (red.), *Tożsamość i miejsce. Budzenie uspiętego potencjału wsi*, Łódź 2017; <http://psorw.pl/54/czym-jest-siec-najciekawszych-wsi.html> [dostęp: 15.05.2021].

Bibliografia

- Buczowska K., *Turystyka kulturowa. Przewodnik metodyczny*, Poznań 2008.
- Brzezińska A. W., Kwiecińska M., *Rola konsultacji społecznych w Spycimierzu w toku prac nad ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, [w:] K. Smyk (red.), *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwiatnych dywanów w Spycimierzu. Raport z badań i rekomendacje do planu ochrony*, Uniejów–Wrocław 2020, s. 127–141.
- Dragan J., Kwiecińska M., *Spycimierskie Boże Ciało – tradycja i współczesność*, [w:] K. Smyk (red.), *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwiatnych dywanów w Spycimierzu. Raport z badań i rekomendacje do planu ochrony*, Uniejów–Wrocław 2020, s. 37–48.
- Figlus T., *Rozwój układu ruralistycznego Spycimierza na tle dziejów osadnictwa w świetle badań geograficzno-historycznych i archeologicznych*, „Biuletyn Uniejowski” 2015, t. 4, s. 73–94.
- Figlus T., *Zróżnicowanie morfogenetyczne wsi na obszarze gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2014, t. 3, s. 85–110.
- Gawłowska A., Mikołajczyk J., *Encyklopedia ogrodu*, Warszawa 2015, s. 440.
- Gorączko M., Gorączko A., *Cechy regionalne w budownictwie na terenie gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2013, t. 2, s. 53–65.
- Gorączko M., Gorączko A., *Potencjalne znaczenie tradycyjnego budownictwa wiejskiego w strategii rozwoju gminy Uniejów*, „Studia KPZK” 2016, nr 167, s. 156–171.
- Hobhouse P., *Historia ogrodów*, Warszawa 2005, s. 468.
- Jackowski A., *Polska sztuka ludowa*, Warszawa 2002.
- Jełowicki A., *Dokumentowanie, archiwizowanie i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego w kontekście spycimierskich kwiatnych dywanów*, [w:] K. Smyk (red.), *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwiatnych dywanów w Spycimierzu. Raport z badań i rekomendacje do planu ochrony*, Uniejów–Wrocław 2020, s. 115–141.
- Jeziorska-Biel P., *Uwarunkowania odnowy wsi w Polsce. Przypadek wsi Spycimierz*, „Studia Obszarów Wiejskich” 2017, t. 48, s. 149–161.
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., *Produkt turystyczny – pomysł, organizacja, zarządzanie*, Warszawa 2010.
- Karwińska A., *Potencjał kulturowy społeczeństwa jako zasób rozwojowy*, „Zarządzanie Publiczne” 2014, nr 1 (27), s. 5–19.

- Kaźmierczak W., *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów w Spycimierzu jako krajowe dziedzictwo niematerialne*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 7, s. 65–75.
- Kietlińska A., Dąbrowska T., *Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich we wsi Spycimierz, pow. Turek*, „Materiały Starożytne” 1963, t. 9, s. 143–252.
- Kobjek E., *Położenie fizycznogeograficzne miasta i gminy Uniejów*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 9–22.
- Kopczyńska-Jaworska B., Nadolska-Styczyńska A., Twardowska A. (red.), *Na styku regionów. Dziedzictwo kultury ludowej województwa łódzkiego*, Pułtusk 2007.
- Koter M., Liszewski S., Suliborski A., *Łódź i region Polski Środkowej. Podręcznik wiedzy o regionie dla liceów*, Łódź 2000.
- Krakowiak B., Latosińska J., *Kwietne dywany jako walor miejsca i wydarzenia*, [w:] Smyk K. (red.), *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów w Spycimierzu. Raport z badań i rekomendacje do planu ochrony*, Uniejów–Wrocław 2020, s. 49–67.
- Kucharski L., Barcka A., Chmielecki B., *Flora starorzeczy w dolinie Warty – stan, zagrożenia oraz możliwości ochrony*, „Biuletyn Uniejowski” 2013, t. 2, s. 23–38.
- Makowska-Iskierka M., Szafrńska E., Włodarczyk B., *Przestrzenne i społeczne aspekty uroczystości Bożego Ciała w Spycimierzu w latach 2018–2020*, [w:] Smyk K. (red.), *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów w Spycimierzu. Raport z badań i rekomendacje do planu ochrony*, Uniejów–Wrocław 2020, s. 71–86.
- Miszczyńska E., *Pod wspólnym dachem. Tradycyjne budownictwo wiejskie*, [w:] Kopczyńska-Jaworska B., Nadolska-Styczyńska A., Twardowska A. (red.), *Na styku regionów. Dziedzictwo kultury ludowej województwa łódzkiego*, Pułtusk 2007, s. 39–59.
- Mokras-Grabowska J., Rzeńca P., *Województwo łódzkie. Przewodnik turystyczny*, Łódź 2007.
- Mokras-Grabowska J., Wyszowska I., Jędrysiak T., *Turystyka etnograficzna, Dziedzictwo Kulturowe – Cykl monografii*, Zblewo 2019.
- Nadolski A., *Spycimierz nad Wartą: średniowieczny zespół osadniczy*, „Archeologia Polski” 1966, t. 10, z. 2, s. 701–712.
- Ogrodowska B., *Polskie obrzędy i zwyczaje doroczne. Ocalić od zapomnienia*, Warszawa 2012.

- Ogrodowska B., *Zwyczaje, obrzędy i tradycje w Polsce. Mały słownik*, wyd. II, Warszawa 2001.
- Petera-Zganiacz J., Forysiak J., *Historia rozwoju doliny Warty w basenie uniejowskim*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 23–41.
- Poklewski T., *Próba archeologicznej rekonstrukcji włości średniowiecznej. Spycimierz nad Wartą*, „Kwartalnik Historii i Kultury Materialnej” 1971, nr 3, s. 437–446.
- Poklewski T., *Spycimierska włość grodowa w średniowieczu: obraz gospodarczy*, Łódź 1975.
- Rohrscheidt Mikos von A., *Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Gniezno 2008.
- Smętkiewicz K.M., Smętkiewicz K.K., *Walory przyrodnicze gminy Uniejów – formy ochrony przyrody*, „Biuletyn Uniejowski” 2012, t. 1, s. 95–119.
- Smyk K., *Obrzęd jako tekst kultury. Przykład Bożego Ciała w Spycimierzu*, Lublin 2020b, s. 344.
- Smyk K. (red.), *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów w Spycimierzu – ochrona i wzmacnianie tradycji*, Uniejów–Wrocław 2020c, s. 254.
- Smyk K., *Spycimierskie kwietne dywany na Boże Ciałło – typologia i symbolika wzorów*, „Biuletyn Uniejowski” 2018, t. 8, s. 35–65.
- Smyk K., *Zmienić rzeczy w znaki. Kod przedmiotowy w tradycji Bożego Ciała z kwietnymi dywanami w Spycimierzu*, „Biuletyn Uniejowski” 2020a, t. 9, s. 5–21.
- Twardowska A., *Zgodnie z rytmem przyrody. Tradycyjne obrzędy doroczne*, [w:] Kopczyńska-Jaworska B., Nadolska-Styczyńska A., Twardowska A. (red.), *Na styku regionów. Dziedzictwo kultury ludowej województwa łódzkiego*, Pułtusk 2007, s. 199–264.
- Wojciechowska J., Włodarczyk B., *Przestrzeń sacrum i profanum w trakcie uroczystości Bożego Ciała w Spycimierzu*, [w:] Smyk K. (red.), *Procesja Bożego Ciała z tradycją kwietnych dywanów w Spycimierzu. Raport z badań i rekomendacje do planu ochrony*, Uniejów–Wrocław 2020, s. 99–108.
- Wójcik M. (red.), *Tożsamość i miejsce. Budzenie uśpionego potencjału wsi*, Łódź 2017.
- Zachariasz A., *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*, Kraków 2006.
- Zambrzycka A., *Ogród Rustykalny*, [online] <http://newgreen.pl/style-ogrodowe-cz-4-ogrod-rustykalny/> [dostęp: 15.05.2021].

Źródła internetowe

<http://spycimierskiebozeczalo.pl/pl/parafialne-stowarzyszenie/> [dostęp: 15.05.2021].

<https://www.lakikwietne.pl> [dostęp: 15.05.2021].

<https://mirewiczczumaczenko.files.wordpress.com> [dostęp: 15.05.2021].

<https://sjp.pwn.pl/slowniki/opoka.html> [dostęp: 15.05.2021].

<https://uniejow.pl/aktualnosci/stroje-obrzedowe-dla-parafii.html> [dostęp: 15.05.2021].

<https://uniejow.pl/aktualnosci/trzeci-przetarg-na-spycimierski-grod.html> [dostęp: 15.05.2021].

The potential of the cultural heritage of Spycimierz for the development of tourism

SUMMARY | The article aims to present the cultural potential of Spycimierz and to indicate the possibilities of using it for the development of tourism. Taking into account the resources of the village related to the natural and historical heritage, preserved and cultivated traditions and the involvement of the community of residents, the authors make an attempt to create a tourist product „Spycimierz – a flower village”, complementing and making the current offer of Uniejów and the surrounding area more attractive. The preparation of a tourist product, which is part of this offer, should not only bring the local community certain economic benefits, but also integrate the community additionally, also around activities other than just joint preparation of religious celebrations.

KEYWORDS | place, cultural potential, tourist potential, tourist product, cultural identity, Spycimierz, rural areas.

| Informacje o artykule: przyjęto – 21 maja 2021; zaakceptowano – 27 lipca 2021